

De klinisch psycholoog binnen de gezondheidszorginstelling

brochure van het Samenwerkingsverband van de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen en de Stichting Praktijkinstellingen postdoctorale GGZ-opleiding Oost-Nederland (SPON)

Vervaardigd in opdracht van de opleidingscommissie klinisch psycholoog volwassenen & ouderen (KP V&O) van SPON

1. Inleiding

Deze brochure heeft het doel om de functie van de klinisch psycholoog binnen gezondheidszorginstellingen inzichtelijk te maken. De brochure start met een korte beschrijving van de beroepen *gz-psycholoog* en *klinisch psycholoog* en vergelijkt beide beroepen. Dan volgt een beschrijving van de opleiding van de klinisch psycholoog en de praktijkinstellingen die bij die opleiding betrokken zijn. Daarop volgt de kern van deze brochure, een bespreking van de functie van de klinisch psycholoog binnen gezondheidszorginstellingen en positionering ten opzichte van andere gezondheidszorgprofessionals. De functie van klinisch psychologen bestaat vaak uit een samenstelling van meerdere taken. Daarbij worden drie varianten onderscheiden.

GGZ-PSYCHOLOOG: Vanaf 1998 is de gz-psycholoog geregistreerd als een generalistische beroepsbeoefenaar in de gezondheidszorg volgens artikel 3 van de Wet BIG. De gz-psycholoog verricht generalistische diagnostiek, indicatiestelling en behandeling vanuit de psychologie en de orthopedagogiek. De gz-psycholoog is bevoegd de taken zelfstandig te verrichten en kent tuchtrecht en titelbescherming. In Nederland zijn circa 15.000 gz-psychologen. Driekwart is werkzaam in de gezondheidszorg. De opleiding tot gz-psycholoog is een tweejarige postmasteropleiding die voor 90 procent bestaat uit diagnostiek, behandeling en indicatiestelling. De opleiding en het beroep streven naar de toepassing van *evidence-based* methodieken.

KLINISCH PSYCHOLOOG: De klinisch psycholoog is vanaf 2006 geregistreerd als specialist van het beroep gz-psycholoog volgens artikel 14 van de Wet BIG en is qua opleidingsniveau en positie in de gezondheidszorg vergelijkbaar met psychiaters en andere medisch specialisten zoals internist, cardioloog of neuroloog. De klinisch psycholoog is een specialist op het gebied van de gezondheidszorgpsychologie en dient te worden ingezet op posities waarin de deskundigheid van de gz-psycholoog *'ontoereikend'* is. De klinisch psycholoog kent tuchtrecht, herregistratieplicht en titelbescherming. Er zijn circa 1600 klinisch psychologen in Nederland. Evenals bij de gz-psycholoog werkt het merendeel van de klinisch psychologen in de gezondheidszorg. Daarbij gaat het om de GGZ en psychiatrische ziekenhuizen, algemene ziekenhuizen en specialistische gezondheidscentra zoals TBS-klinieken en gehandicaptenzorg. Klinisch psychologen worden minimaal in FWG 70 ingeschaald. De opleiding tot klinisch psycholoog vereist dat de kandidaat gz-psycholoog is. De opleiding duurt vier jaar. Gedurende die vier jaar is de kandidaat minimaal vierentwintig uur per week werkzaam in een erkende gezondheidszorginstelling. De opleiding van klinisch psychologen komt dus bovenop die van gz-psychologen en is bovendien aanzienlijk langer. Elke gediplomeerde klinisch psycholoog heeft minstens vier jaar als gz-psycholoog gewerkt en is daarbij intensief gesuperviseerd op taken bovenop de functie van gz-psycholoog. De opleiding tot klinisch psycholoog incorporeert bovendien de vierjarige postmasteropleiding tot psychotherapeut. We gaan hier kort in op de opleiding en op eisen die aan de erkenning van gezondheidszorginstellingen voor de opleiding van klinisch psychologen gesteld worden.

2. Opleiding

De opleiding tot klinisch psycholoog (kp-opleiding) duurt vier jaar (4900 uur) en vindt merendeels plaats in de praktijk (3240 uur). De kandidaat werkt als gz-psycholoog en *verdiept* en *verbreedt* zich onder supervisie (300 uur) gedurende vier jaar. Bovendien volgen *specialistische taken*. Het cursorisch onderwijs bestaat jaarlijks uit circa 25 lesdagen en 190 uren zelfstudie en werkopdrachten.

VERDIEPING: Waar de opleiding tot gz-psycholoog geconcentreerd is op diagnostiek, indicatiestelling en behandeling van relatief veel voorkomende psychische problematiek met relatief goed onderzochte en gestandaardiseerde diagnostische methodieken en behandelingen, wordt de gz-psycholoog in opleiding tot klinisch psycholoog aangezet tot het opdoen van ervaringen met cliënten met unieke, weinig voorkomende, weinig begrepen, moeizaam te diagnosticeren of moeizaam te behandelen problematiek. De kandidaat gaat werken met cliënten die buitengewoon lastig kunnen zijn in de omgang, cliënten met ernstige en invaliderende psychiatrische problemen, cliënten die alsmaar niet beter worden, cliënten met ernstige medische of psychosociale complicaties of cliënten met unieke problemen waarover geen wetenschappelijke kennis bestaat.

VERBREIDING: De opleiding vereist dat de werkervaring voldoende breedte heeft en kandidaten werken met cliënten uit meerdere leeftijdscategorieën en in meerdere settings (poliklinisch, opname), individuele behandeling, groepsbehandeling en systemische behandeling. Wat diagnostiek betreft wordt de kandidaat opgeleid in het toepassen van alle gangbare psychodiagnostische instrumenten om psychopathologie vast te stellen, persoonlijkheidskenmerken te meten en cognitieve/neuropsychologische functies te testen.

SPECIALISTISCHE TAKEN: Circa een derde deel van de kp-opleiding, zowel cursorisch als in de praktijk, bestaat uit het verrichten van wetenschappelijk praktijkonderzoek en het uitvoeren van innovatie en managementopdrachten. Het wetenschappelijke onderzoek is van academisch niveau en gericht op het initiëren, begeleiden en zelf uitvoeren van praktisch en theoretisch relevante praktijkstudies. De onderzoeksbevindingen worden in de vorm van een wetenschappelijk artikel ter publicatie aangeboden. De innovatie en managementopdrachten zijn gericht op identificeren en analyseren van problemen in de cliëntzorg en zorgorganisatie, om daarin systematisch en planmatig verbetering aan te brengen en op aansturen van teams en het geven van leiding bij vakinhoudelijke taken. Het volledige onderwijsprogramma is te vinden op: <http://www.spon-opleidingen.nl>.

PRAKTIJKINSTELLING: Praktijkinstellingen waar kandidaten het praktijkdeel van de opleiding verrichten dienen als opleidingsinstelling erkend te zijn. De erkenning hangt af van de mogelijkheden om breed (meerdere settings, groepsbehandeling) werkervaring op te doen, de beschikbaarheid (in huis of ingevlogen) van erkende supervisoren voor klachtgerichte en persoonsgerichte behandelvormen, psychodiagnostiek, groepstherapie, partnerrelatie of systeemtherapie, management en praktijkonderzoek. Verder dient de praktijkbegeleider en waarnemer klinisch psycholoog te zijn. De precieze criteria zijn te vinden via <http://www.spon-opleidingen.nl>. Vaak zijn de praktijkinstellingen grote GGZ-centra of ziekenhuizen met psychiatrie- of psychologieafdelingen. Ook mogelijk zijn centra voor verslavingszorg, forensische zorg of persoonlijkheidsproblematiek. Bij de kp-opleiding in Nijmegen worden kandidaten door de praktijkinstelling geselecteerd en daarna voorgedragen aan de hoofdop-leider.

3. Klinisch psycholoog binnen de gezondheidszorginstelling: drie varianten

De gz-psycholoog is een goed opgeleid diagnosticus en behandelaar voor frequent voorkomende problematiek waarbij – uiteraard op maat gesneden – een standaard of richtlijnaanpak aangewezen is. Het moge duidelijk zijn dat de klinisch psycholoog dat ook is, en dan speciaal voor problematiek waarvoor standaard en richtlijn ontbreken. Klinisch psychologen zijn echter geen lijnfunctionarissen met alleen de taak om complexe problematiek te diagnosticeren en te behandelen. Ze hebben lei-

dinggevende functies, ze zijn veel bij onderwijs en opleiding betrokken en ze zijn bezig met zorgbeleid, onderzoek en innovatie. Als specialist in de gezondheidszorg zitten klinisch psychologen juist vaak op knooppunten waarop diverse belangen van een gezondheidszorgorganisatie samenkomen en teams inhoudelijk gestuurd en gesteund moeten worden. De functies op deze knooppunten zijn vaak samengesteld uit meerdere taken waarbij grofweg de volgende drie varianten onderscheiden kunnen worden: 1. inhoudelijke verantwoordelijkheid dragen, 2. inhoudelijke expertise waarborgen en uitbouwen, en 3. inhoudelijk beleid, organisatie en innovatie. We lichten deze drie varianten toe.

Bij **'INHOUDELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID DRAGEN'** is de klinisch psycholoog hoofd van een zorgprogramma, een team, afdeling, unit of project waarbij hij professionals aanstuurt op basis van inhoudelijke expertise. De klinisch psycholoog overziet en beoordeelt diagnostiek en behandelplannen, zit cliëntbesprekingen en multidisciplinaire teams voor en neemt inhoudelijke beslissingen. Als hoofd van een afdeling en supervisor of begeleider van opleidingen draagt de klinisch psycholoog verantwoordelijkheid over de kwaliteit van de uitgevoerde diagnostiek, indicatiestelling, verwijzing en behandeling. Ook steunt en stuurt hij het team. De klinisch psycholoog vertegenwoordigt de psychologische discipline. Deze heeft niet alleen 'ziekte' en 'stoornis' tot onderwerp, maar ook het gezond en goed functioneren van mensen, gezinnen en organisaties. De klinisch psycholoog heeft een gelijkwaardige positie aan die van de psychiater en is, daar waar het psychodiagnostiek en psychotherapie en psychologische behandelingen betreft, in inhoudelijk opzicht expert boven de psychiater. De klinisch psycholoog is zelf ook diagnosticus en behandelaar en ziet patiënten met complexe problemen waarvoor standaard en richtlijn ontbreken en de klinisch psycholoog de beslissing rond diagnostiek, indicatiestelling en behandeling neemt. Bij complexe casussen is goede diagnostiek de cruciale eerste stap. Niet de psychotherapeut en de psychiater maar de klinisch psycholoog bij uitstek is de specialist aan wie complexe psychodiagnostische vraagstukken overgelaten moeten worden. Het kan zijn dat klinisch psychologen worden ingezet voor diagnostiek en behandeling zonder verdere aansturende functies waarbij wel de specialistische expertise van de klinisch psycholoog nodig is. Het betreft dan behandelingen bij kwetsbare patiëntpopulaties met een grote variatie aan klachten en psychosociale problemen waarbij stevigheid, goede besluitvaardigheid en samenwerking met andere specialisten, steeds nodig is.

Bij **'INHOUDELIJKE EXPERTISE WAARBORGEN EN UITBOUWEN'** heeft de klinisch psycholoog op een bepaald deelgebied in de gezondheidszorg expertise opgebouwd waarmee een afdeling of instelling zich profileren wil of waaraan binnen de instelling of binnen de regio duidelijk behoefte is. De klinisch psycholoog houdt de wetenschappelijke stand van zaken bij, overziet ontwikkelingen op eigen expertisegebied en leidt mensen op en verricht supervisie om de aanwezige kennis en vaardigheden fris te houden, te delen of uit te bouwen. Bij het uitbouwen van deze expertise hoort ook dat de klinisch psycholoog de professionals tot een effectief team maakt dat slagvaardig is en de professionele autonomie van de teamleden op een goede manier inzet. De klinisch psycholoog treedt naar buiten toe op als woordvoerder en expert op het deelgebied en is herkenbaar bij het opleiden van beroepsbeoefenaars in de gezondheidszorg betrokken. De klinisch psycholoog initieert, leidt of draagt actief bij aan wetenschappelijk onderzoeklijnen op het eigen expertisegebied en bevordert presentatie van onderzoeksbevindingen binnen de instelling en daarbuiten via symposia en publicaties. De klinisch psycholoog versterkt op basis van succesvol uitdragen van expertise de positie van psychologen in de gezondheidszorg.

Bij **'INHOUDELIJK BELEID, ORGANISATIE EN INNOVATIE'** wordt de klinisch psychologie in een functie geplaatst of van tijdelijke projecten voorzien waarbij cliëntzorg en zorgorganisatie centraal staan. De klinisch psycholoog is betrokken bij beleidsontwikkeling en is in staat vanuit zijn discipline als psycholoog binnen de eigen instelling en ook in de regio maatschappelijke, beleidsmatige en politieke ontwikkelingen in de gezondheidszorg te volgen, de consequenties ervan voor de hulpverlening aan cliënten te overzien en daarop planmatig innovaties door te voeren. De klinisch psycholoog is in staat draag-

vlak voor innovatieplannen te vinden en is een bekwaam aanstuurder om mensen gedurende veranderingsprocessen met elkaar te laten samenwerken. De klinisch psycholoog is bij uitstek in staat om innovatie en inhoudelijk beleid binnen een (geestelijke) gezondheidsorganisatie vorm te geven omdat de klinisch psycholoog specialist is op het terrein van psychodiagnostiek en behandeling, hij ervaring heeft met het doen van onderzoek, dataverzameling en innovatieprojecten en hij ervaren is in het aansturen van mensen, het begrijpen en sturen van groepsprocessen en het inzetten van goede communicatiemiddelen.